

Individua a predikace: historický exkurs

Petr Kotátko

Akademie věd České republiky

Abstract: The first part of the paper examines the historico-philosophical roots and re-evaluations of the traditional link between the notion of individual substance and the subject-position in the structure of judgement, focusing on Aristotle, Kant and Hegel. The second part is devoted to Peter Strawson's revival of the Aristotelian account and his attempt to derive a (hierarchically ordered) system of logico-grammatical asymmetries between the subject- and predicate-terms from the basic categorial opposition between particulars and general concepts. While Aristotle typically combines the categorial account of the subject-predicate distinction with the aboutness principle, Strawson emphasizes that both criteria can give incompatible results and opts for the former as philosophically more fundamental. In polemics with Strawson, the author defends the aboutness criterion (the "legein ti kata tinou" principle) and attempts to show that it meets the basic requirements which philosophy of language and mind should impose on the analysis of the subject-predicate distinction.

Keywords: individuals, subject-predicate, aboutness, identification, determination

I Kategoriální interpretace subjekt-predikátového vztahu ve filosofické tradici

Interpretujeme-li subjekt-predikátové spojení jako vztah určování něčeho něčím, závisí filosofický výklad predikace v první řadě na tom, jak hodnotíme schopnost jednotlivých typů entit vystupovat jako nositel určení nebo jako určení jiné entity. Asymetrie, kterou v této věci předpokládá tradiční ontologie, nastolila těsné spojení mezi pojmem individua, resp. individuální substance a pozicí subjektu soudu nebo výpovědi. Chtěl bych se zaměřit na aristotelské kořeny této tradice, na její kritické

přehodnocení v německé transcendentální filosofii a na její obnovení ve Strawsonově teorii predikace.¹

1 Aristotelés

Jednou z klíčových determinant, které poznamenaly západní logicko-filosofickou tradici, byly kategoriální restriktce, které **Aristotelés** uvalil na subjekt-predikátový vztah. V aristoteléské teorii predikace se může v pozici subjektu ocitnout pouze podstata (*úsia*, substance), přičemž první podstata (*próte úsia*, individuální substance) může stát *výlučně* v subjektu a nikdy v predikátu, protože jednotlivé jsoucno, to, co před námi stojí jako "toto zde" (*tode ti*) je posledním nositelem všech určení, a samo už není určením, které by mohlo náležet (*hyparchein*) ničemu jinému: je to podmět (*hypo-keimenon*, sub-iectum) poslední instance. Výraz "*hypokeimenon*" užívá Aristotelés v ontologickém smyslu (když mluví o substantci) i v logickém smyslu (když mluví o struktuře soudu nebo výpovědi). Individuální substantci pak mimo jiné vymezuje právě jako to, co může stát výhradně v subjektu a nikdy v predikátu. Soudy s individuálním subjektem zauímají díky tomu zvláštní postavení. Na jedné straně se nehodí do Aristotelovy sylogistiky - právě proto, že pojem identifikující jednotlivinu nelze přesunout do predikátu, takže není možná konverze.² Na druhé straně jsou fundamentální v tom smyslu, že se v nich připisuje nějaké určení „absolutním subjektům“, které jsou posledním vztažným bodem jakéhokoli určování: vypovídá se v nich o něčem, o čem se dá vypovídat bez toho, že zároveň myslíme něco jiného jako předmět, k němuž se výpověď vztahuje v poslední instanci.³

¹ V této stati shrnuji něco z (převážně historicko-filosofického) materiálu, který se mi postupně nashromáždil k filosofickým otázkám teorie predikace. Podstatnou část z něj jsem už (ve více či méně identické podobě) publikoval jinde: strawsonovskou kapitolu v předmluvě ke slovenskému vydání *Individuals* (Kořátko 2007); aristoteléskou kapitolu, část kantovské a část hegelovské kapitoly ve sborníku k 200. výročí vydání Hegelovy *Fenomenologie ducha* (Kořátko 2007).

² Srov. Anal. prot. I. c. 27 p. 43 a. Z analogického důvodu se zde vylučují soudy, v jejichž predikátu stojí kategorie. Všechny následující české citace z jednotlivých dílů *Organonu* přejímám z překladů A. Kříže a M. Mráze, které vyšly v nakladatelství Academia v 60. a 70. letech (Aristotelés 1961, 1975).

³ To dobře vystihuje Husserlovo označení singulárních soudů jako „posledních soudů“ („letzte Urteile“); srov. (Husserl 2007, par. 82-84).

Nabízí se možnost změnit směr výkladu (v duchu „obratu k jazyku“) a říci, že způsob fungování subjekt-predikátové věty je pro Aristotela zdrojem vymezení kategorie substance. Ale v komunikativním fungování vět, v aktech vypovídání něčeho o něčem nenajdeme žádné fixní kategoriální schéma: vypovídat se dá jak o individuu, že má určitou vlastnost, tak o vlastnosti, že je exemplifikována nějakým individuem.⁴ Teprve když subjekt-predikátovou distinkci spojíme s rigidně kategoriálně interpretovaným vztahem určování něčeho něčím, dostaneme aristotelské restriktce týkající se pojmů, které mohou obsazovat pozice subjektu či predikátu. Pak teprve budeme nuceni (spolu s Aristotelem) trvat na tom, že věta „Bílé je dřevo“ pouze budí dojem, že vyjadřuje soud, který má v subjektu pojem kvality a budeme mít důvod hledat interpretaci, která tento dojem rozptýlí.⁵

2 Kant

Z aristotelského vymezení individuální substance jako posledního subjektu (a tedy něčeho, co nelze ničemu predikovat), se nadlouho stalo

⁴ Aristotelský kategoriální princip subjekt-predikátové distinkce a rozlišení toho, co se vypovídá, od toho, o čem se vypovídá, se tedy nekryjí. Ve filosofické tradici ovšem obojí často splývá: Aristotelés sám se právě tam, kde nejzřetelněji mluví o kategoriální povaze subjekt-predikátového vztahu, dovolává i principu tematizace: „Tvrzení, že něco náleží tomuto a že toto se pravdivě vypovídá o tomto, je třeba chápat v tolika smyslech, kolik je kategorií“. Anal. prot. I c. 37 p. 49 a; viz též Top. I c. 9 p. 103 b. Srov. též Anal. prot. I c. 27 p. 43 a: „Veškerá jsoucna jsou buď taková, že se nemohou pravdivě obecně vypovídat o jiném, jako např. Kleón a Kalliás a vůbec jednotlivina a smysly vnímatelné, kdežto jiné se o něm vypovídat může.“ Nebo tamtéž: „Je tedy zřejmo, že se některé věci podle své přirozenosti nemohou vypovídat o ničem jiném...“. Stejně příznačné je, že když Aristotelés mluví o subjektu, používá jak ontologicky zatížený výraz „*hypokeimenon*“, tak deskriptci „*to kath' hū kategoreisthai*“ („to, o čem se vypovídá“).

⁵ Jedna možnost je trvat na tom, že subjektem je zde substance reprezentovaná prostřednictvím kvality, která jí náleží (srov. Anal. post. I c. 22 p. 83 a). Druhá možnost je chápat uvedenou větu jako synonymní s větou „Dřevo je bílé“, přičemž rozdíl ve slovosledu budeme interpretovat jako věc emfáze (De interp. c. 10 p. 20 b). Odlišně Aristotelés komentuje případy, kdy je určení kvality spojeno s demonstrativní identifikací: např. o větě „Ono bílé je Sókratés“ připouští, že se v ní „smyslově vnímatelná věc“ (Sókratés) vypovídá o jiném (zde: o demonstrativně identifikovaném výskytu kvality), ale „jen nahodile“ (srov. Anal. prot. c. 27 p. 43 a).

filosofické klišé. Leibniz se na ně odvolává jako na obligatorní východisko své charakteristiky individuálních substancí, i když nedostatečné a "pouze nominální" (Leibniz 1875, par. 8). Se stejnou samozřejmostí je uplatnil **Kant** jako princip odvození kategorie substance z logické formy kategorického soudu v tzv. metafyzické dedukci kategorií (Kant, B 149, 186, 300 n.). Jako čistý pojem rozvažování ("Verstandesbegriff") uvedený do systému transcendentální logiky tímto odvozením zahrnuje pojem substance právě jen určení subjektu - t.j. status toho, co se klade v pozici subjektu jako nositel nějakých akcidentů.⁶ V explikaci kategorií pomocí časových schémat se pojem substance spojuje s určením trvání, stálosti - vzhledem ke střídání akcidentů: substance je tím, co trvá a co je ve své identitě lhostejné vůči střídání akcidentů.⁷ To má zásadní důsledek pro pojetí vztahu určování něčeho něčím v kategorickém soudu. Kategorický soud můžeme interpretovat tak, že se v něm entitě kladené v subjektu jako substance připisuje akcidens chápaný jako určení, vůči němuž je tato entita ve svém trvání lhostejná. Pokud jde o akcidenty, platí úplně stejně, že jsou indiferentní vůči substrátu, k němuž v průběhu času náležejí a zase nenáležejí: co se mění, je jen jejich účast na existenci dané substance (B 230 n.). To jsou základní charakteristiky vztahu určování něčeho něčím v Kantově pojetí kategorického soudu.

Narážíme zde na zajímavý rozpor. Takzvaná metafyzická dedukce kategorií odvozující pojem substance z logického pojmu subjektu potvrzuje jeho tradiční obsah (fixní substrát akcidentů). Transcendentální dedukce kategorií jako principů zajišťujících elementární jednotu vědomí (principů aperceptivní syntézy) zbavuje pojem substance jeho tradičně chápané („dogmatické“) ontologické platnosti, ale zároveň se v ní překonává také tradiční substančně atributivní schéma, a to právě v procesuálním principu syntetické jednoty apercepce. Jednotu vědomí zakládá Kant, jak známo, na původní (z ničeho už neodvozené) jednotě transcendentálního já. Toto se sebou identické já je konfrontováno s rozmanitostí smyslových kvalit, které vznikají afekcí smyslů zvnějšku - od věcí o sobě. Vtahuje je do své jednoty (do jednoty myslícího subjektu) tím, že z nich samých utváří útvary jednoty podle apriorních pravidel syntézy (srov. B 135). Prvním předpokladem syntézy je organizace smyslové látky působením apriorních nazíracích forem:

⁶ B 149, 186, 300 n. To, co klademe jako substanci, tedy může v soudu stát jen v pozici subjektu; srov. B 128 n.

⁷ B 183. Toto spojení je zdůvodňováno v důkazu tzv. zásady stálosti substance.

výsledkem jsou prostorově strukturované představy („Vorstellungen“) uspořádané podle apriorních časových schémat, které ještě netvoří požadovanou jednotu (jsou to stále jen představy nastupující v určitém pořadí). V úplné syntéze se uspořádání vněmů musí představit jako objektivní: to vyžaduje pojem objektivního zdroje jednoty a shrnování vněmů jako určení objektu. Sebenápadnější pravidelnosti ve výskytu vněmů by bez této objektivace zůstaly něčím nahodilým a samy o sobě by mohly založit nejvyšší asociace - spojení, která nemají status objektivní souvislosti. Shrnování určení pod pojem objektu má logickou formu predikace: objektivující syntéza má tedy podobu souzení. Soud je pro Kanta „způsob, jak z daných poznatků vytvořit objektivní jednotu apercepce“ (B 114).

Entity, k nimž odkazují obě složky této konstituce objektů, syntetizující aktivita (spontaneita) a afekce smyslů zvenci (receptivita), t.j. transcendentální já a onen vnější zdroj afekce, nejsou jakožto věci o sobě myslitelné jako nositelé jakýchkoli určení (připisování určení vyžaduje fungování kategorií, které jsou aplikovatelné jen ve světě jevů).⁸ Měli bychom je tedy myslet jako abstraktní individua vybavená čistě numerickou (na jakýchkoli vlastnostech nezávislou) identitou se sebou. Ale i tento myšlenkový akt vyžaduje syntetickou funkci kategorií, protože jiný způsob myšlení nám Kant nepřiznává: podle téže doktríny jsou ale

⁸ Zde se nabízí Hegelovo konstatování, že není zase tak těžké říci, co je ona Kantova záhadná věc o sobě, o níž (z důvodů, o nichž byla právě řeč) nám Kantův systém nedovolí nic určitého tvrdit. V jistém smyslu není nic lehčího: je to čistá „abstraktní identita“, „prázdna forma protikladení“ (die leere Form der Entgegensetzung“). Srov. (Hegel 1972, 3; Hegel 1969, 45; Hegel, 1991, par. 44). Pokud jde o transcendentální subjekt jako věc o sobě, ukazuje Kant v kritice tzv. paralogismů čistého rozmyslu (první část Druhé knihy *Transcendentální dialektiky*), že logické parametry jeho transcendentální aktivity nelze převést na kategoriální určení já jako objektu. V Kantově řešení transcendentálních antinomií nicméně vychází najevo, že syntetická jednota myšlení přece jen vyžaduje, abychom mysleli předměty tzv. dynamických kosmologických idejí jako věci o sobě, a přece pod specifickým kategoriálním určením („die Kausalität durch Freiheit“ a „das notwendige Wesen“). Způsob, jakým tuto choulostivou operaci (uplatňující kategorie mimo apriori vymezené hranice jejich aplikability) provést, charakterizuje Kant pomocí obratu „jako by“ („als ob“; srov. B 700 n.): v poznání máme postupovat tak, jako by existovaly mimozkušennostní předměty transcendentálních idejí. Dokladem toho, jak ošemetná situace tím vzniká a jak vykonstruované musí být východisko, mohou být Kantovy výklady na konci *Transcendentální dialektiky* (srov. B 723 n.).

kategorie na věci o sobě (t.j. mimo sféru možné zkušenosti) neaplikovatelné (srov. např. B 298, B 517).⁹ Kantův výklad konstituce objektů je tedy zatížen nepřekonatelnou aporií. Ale odmyslíme-li ji, zaznamenáme v myšlence aperceptivní syntézy princip konstituce objektu, která překonává pojetí individuální substance jako indiferentního substrátu, na něž se připínají vlastnosti, ale právě tak i pojetí věci jako prostého komplexu vlastností. Místo toho zde nacházíme dynamické schéma předmětu jako jednoty určené udržované syntetickou činností, jako procesuální jednoty rozmanitého.

Syntéza konstituující objekty, jejímiž principy jsou kategorie, je přitom jen součástí, nižším stupněm univerzální syntézy, v níž se ustavuje a udržuje jednotný obraz světa a jejímiž principy jsou transcendentální ideje (srov. B 250-257). Jednotný obraz světa však není ničím jiným než způsobem realizace univerzální jednoty sebevědomí jako průběžně dynamicky obnoveného výsledku aperceptivní syntézy. Toto sebevědomí jako obsahově určitá (t.j. na abstraktní identitu neredukovatelná) jednota trvá právě jen jako syntéza zahrnující do sebe stále nová určení: je procesem sebevytváření, které zde znamená totéž co sebeurčování.

3 Hegel

Máme zde tedy procesuální schéma konstituce objektu a konstituce sebevědomí (přičemž první proces je jen parametrem, způsobem realizace druhého) - schéma, které se mohlo stát inspirací **Hegelova** pojetí podstaty všeho bytí jako procesu sebekladení, sebevytváření, sebeurčování, který je na rozdíl od kantovského schématu všezahrnující: nezbyvá v něm už žádná myslitelná role a žádný prostor pro fixní entity vybavené prostou numerickou identitou se sebou, jaké představují Kantovy věci o sobě.

Články tohoto procesu, přecházející jeden v druhý v posloupnosti od abstraktnějších k obsažnějším, jsou, jak známo, u Hegela kategorie. Kategorie *věci* představuje poměrně pokročilou fázi procesu sebeurčování logické ideje: nastupuje na stupni podstaty a nese v sobě jako překonaná všechna předchozí určení. Hegelovská *věc*, tak jako kantovský objekt a kantovské sebevědomí, není ani pouhou abstraktní, ničím

⁹ K těmto problémům se jsem se pokusil říci více v heslech *Selbstbewusstsein* a *Phaenomena/Noumena* uveřejněných v (Sandkühler 1990, Bd. 4, 239-248; Bd 3, 666-667).

nezprostředkovanou identitou se sebou (jakou u Hegela představuje *čisté bytí*) ani pouhým komplexem určení, t.j. nesplyvá s nimi v tom smyslu, že jejich zrušením zaniká věc sama (jako je tomu v případě *kvality*).¹⁰ A přece ji lze charakterizovat jak bezprostřední identitou se sebou, tak vlastnostmi, vůči nimž tato identita není lhotejná. Stručně řečeno, na stupni podstaty („das Wesen“) se objevuje nový logický faktor: *vztahovost*, která se v určité fázi vymezuje jako dvojjediný vztah věci k sobě a ke svým vlastnostem.¹¹ Prvním podstatným logickým určením věci je reflexe v jiném: odlišení od jiných věcí, které se na věci realizuje jako rozmanitost určení spolutvořících její určitost. Věc se k nim vztahuje specifickým způsobem, který Hegel označuje jako „das Haben“ - jinými slovy jako ke *svým vlastnostem*. Identita věci jako její reflexe v sobě je možná jen prostřednictvím této reflexe v jiném a překonáním tohoto zprostředkování: tím, že se rozmanitost určení reflektuje jako soubor vlastností jedné a téže věci, je shrnuta do jednoty a překonává se v jednoduchém vztahu věci v sobě.

Podívejme se na paralelní výklad Hegelova pojetí věci ve *Fenomenologii ducha* - v jeho rekonstrukci vývoje, jímž prochází postoj vědomí k věci. Pro vědomí je věc jednou něco absolutně jedinečného, absolutní identita se sebou a mnohost určení pojímá jako něco, co vzniká teprve v působení věci na nás (ve smyslech): v tomto postoji tedy vědomí přiznává věci jen určení jednoty (jednoduchosti, identity se sebou) a rozmanitost určení připisuje sobě. Pak zase naopak pojímá věc jako mnohost určení a jejich spojení přemísťuje do sebe. Když vědomí takto postupně „vzalo na sebe“ obě stránky protikladu, dospívá k pojetí věci samé jako protikladné (srov. Hegel 1960, 116-119). V dalším vývoji postoje vědomí k věci se pak obě stránky protikladu oddělují (vědomí nahlíží protiklad jako vnější): věc je pro vědomí jednota se sebou v „bytí pro sebe“ a mnohostí vlastností v „bytí pro jiné“ (v bytí pro jiné se věc vztahuje k jiným věcem tak, že se od nich odlišuje, což se projevuje jako souhrn vlastností).¹² Nejprve se vědomí věc jeví tak, že rozmanitost vlastností je pro ni (pro věc jako se sebou identické jedno) nepodstatná. Pak ale dospívá k náhledu, že soběrovnost věci (její totožnost se sebou) spočívá právě v jejím odlišení od ostatních věcí, takže zahrnuje vztah k jiným věcem a s ním rozmani-

¹⁰ Srov. (Hegel 1991, par. 125). Srov. též vymezení identity jako reflexního určení v (Hegel 1951, 26-28) a charakteristiku pojmu vlastnosti tamtéž, s. 109-111.

¹¹ Výklad kategorie věci viz (Hegel 1991, par. 125-130) a (Hegel 1951, 2. Abschnitt, 1. Kapitel, A. Das Ding und seine Eigenschaften).

¹² Tamtéž, s. 119. Srov. výše poznámky o rozlišení reflexe v sobě a reflexe v jiném v Hegelově *Logice*.

tost vlastností. „Tak je věc pro sebe, pokud je pro jiné“ (tamtéž, 121), a naopak: ve vztahu k jiným věcem vystupuje právě jako toto soběrovné jedno. Věc potom existuje pro vědomí jako dialektická hra těchto vymezení. Hegel ji probírá pod titulem „hra sil“ jako dialektiku „koncentrace a expanze“, resp. „atrakce a repulze“, t.j. stažení do sebe (identita se sebou, reflexe v sobě) a rozvinutí, či rozprostření rozmanitosti určení (reflexe v jiném; tamtéž, 125-130).

Tento pulzující pojem věci je evidentně neslučitelný s tradičním schématem predikace jako připsování vlastností věcem na bázi fixního pojetí substančně-atributivního vztahu. Souvislost obou témat (výklad kategorie věci a výklad subjekt-predikátové struktury soudu) je bezprostřední. Soud je v *Logice* vyložen jako útvar, v němž se osamostatňují momenty pojmu (jednotlivé, obecné, zvláštní) a jejich jednota se realizuje v subjekt-predikátovém vztahu. Toto původní (v sebeurčování pojmu samého se realizující) členění „původního jednoho“ je pro Hegela základem objektivitý soudu (subjekt a predikát se zde spojují podle povahy pojmu). Jako takový není soud jen logickou formou myšlenkových aktů, ale něčím fundamentálnějším: formou vztahu jednotlivého, obecného a zvláštního, která se realizuje i v jakékoli věci. Jako procesuální jednota těchto momentů „je každá věc soudem“ (Hegel 1991, par. 31).

Nicméně také Hegel přijímá ve svém výkladu struktury soudu ve *Fenomenologii ducha* jako danost, že k logické povaze pozice subjektu patří přizpůsobování jakéhokoli pojmu, který se v ní ocitne, pojmu individuální substance jako substrátu určení, jako bodu, na něž se zavěšují akcidenty. Akt souzení pak má spočívat v rozhodování o tom, zda ten či onen akcidents zavěsit na daný substrát (připsat dané substanci) nebo ne. Logické vymezení pozice subjektu je tedy pravým opakem subjektivitý jako specifické pohybovosti absolutního pojmu - pohybu sebeurčování. Spekulativní myšlení, které je pro Hegela pojmové v tom smyslu, že se dopracovalo k této pohybovosti vlastní pojmu, proto v soudu nenachází adekvátní formu: jestliže se v soudu přesto realizuje (jinou možností nemá), vzniká napětí (či spíše: dochází ke konfliktu) mezi spekulativním obsahem a subjekt-predikátovou formou. Tento střet komplikuje artikulaci filosofického myšlení - a z druhé strany připravuje nečekané zážitky rozvažujícímu myšlení (pevně usazenému v tradiční subjekt-predikátové struktuře)¹³ při interpretaci věty se spekulativním obsahem. Cestu, kterou při tom rozvažující myšlení prochází, popisuje Hegel mimo jiné takto:

¹³ „Räsonierendes Denken“; Hegel zde užívá též výrazu „představující myšlení“ („vorstellendes Denken“); srov. (Hegel 1960, 84 n). V „malé“ *Logice* se totéž

Rozvažující myšlení přistupuje k subjektu jako k pasivnímu substrátu, který má být určen v predikátu, a to tak, že myslící subjekt posoudí, zda mu dané určení „skutečně“ přísluší nebo ne. Vztahovat se k něčemu jako k subjektu (klást něco v pozici subjektu) je pro toto myšlení způsob, jak si opatřit pevnou oporu, k níž lze volně připínat různá určení v predikátu. Když ale toto myšlení postupuje například při interpretaci věty (t.j. při pokusu myslet obsah věty) „Skutečno je obecno“ k predikátu, je v něm konfrontováno s pravou substancí, ne už ve smyslu fixního nositele určení, ale ve smyslu procesuálního zdroje sebeurčování, jinými slovy, poznává v něm něco subjektivního ve smyslu subjektivní pojmu, zatímco původní subjekt přestává být „pevnou oporou“, protože je pojat do obsahu predikátu jako jeho určení. Volný pohyb myšlení (rozhodování o tom, zda pojem v predikátu připsat tomu, co je kladeno v subjektu) je tím zastaven, myšlení postupující k původnímu predikátu utrpí „zpětný náraz“, jímž je „vrženo na půdu nové substance“. Tak „to, co se zdá predikátem, stalo se celou a samostatnou masou, takže myšlenka nemůže volně bloudit sem a tam, nýbrž je zadržena touto tíží“¹⁴: podřizuje se pohybu sebeurčování, který je vlastní pojmu v predikátu.

Spekulativní věta¹⁵ tedy:

- (1) Ruší předpoklad fixního substrátu spjatý s pozicí subjektu a nastoluje substanciálnost-subjektivitu ve smyslu pojmu jako pohybu sebeurčování, kterou klade do predikátu.
- (2) Ruší kontrapozici subjektu jako něčeho neurčeného (toho, co má být teprve určeno v predikátu) a obsahu: to, co stojí v logicko-gramatické pozici subjektu, se pojímá do obsahu jako moment jeho určenosti.¹⁶

schéma spojuje s tzv. „prvním stanoviskem myšlenky k objektivitě“ (srov. Hegel 1991, par. 27-31). V historicko-filosofickém ohledu tomu odpovídá tzv. předkritické, dogmatické myšlení ztělesněné ve wolfovské metafyzice.

¹⁴ Viz (Hegel 1960, 84). Máme před sebou typickou ukázkou Hegelova stylu: abstraktní logické konstrukce a přechody se díky Hegelovým „tělesným“ metaforám zároveň realizují v obraznosti, v prožitcích mimořádné fyzické intenzity. To má (jak předpokládám) pomoci uvolnit, zpružnit myšlení, umožnit mu, aby se vymanilo ze zafixovaných vzorců a překonalo bariéry, které mu brání vykonávat jisté logické pohyby.

¹⁵ Hegel zde užívá termínů „věta“ („Satz“) a „soud“ („Urteil“) promiskue. Jinde však striktně rozlišuje mezi soudem a větou jako dvěma různými logickými útvary; srov. (Hegel 1951, 24 n., 267 n.; 1991, par. 167, Dodatek).

¹⁶ Proto jsou pro spekulativní myšlení nevhodné věty, kde v subjektu stojí pouhé jméno. Jméno totiž nepřispívá do obsahu vyjádřeného větou žádným

- (3) Nastoluje subjekt-predikátový vztah, v němž subjekt nepřesahuje predikát v tom smyslu, že by predikát identifikoval pouze jeden z mnoha akcidentů subjektu: predikát vymezuje podstatu toho, co stojí v subjektu. A naopak v predikátu se neklade obecně jako něco, co se připíná různým subjektům jako jejich společné určení, ale jako něco, co se uskutečňuje (a tím určuje) v subjektu.
- (4) Neponechává prostor pro volný pohyb, v němž myslící individuum připisuje nebo upírá subjektu určité predikáty: váže pohyb myšlení na pojmový obsah a jeho vlastní pohybovost realizující se jako sebeurčování.
- (5) Zachovává opozici subjektu a predikátu, ale právě jen jako výraz pro sebeartikulaci pojmu: vnitřní diferencovanost i jednota pojmu se vyjadřují ve vztahu subjektu a predikátu. Ve *Vědě o logice* se subjekt-predikátový rozvrh představuje jako pouhé logicko-gramatické schéma, v němž se realizují různé podoby vztahu jednotlivého, obecného a zvláštního, charakteristické pro jednotlivé druhy soudu (v těchto vztazích pak obě logicko-gramatické pozice postupně nabývají různá logická vymezení.¹⁷

Kritika logické formy soudu v *Encyklopedii*, zcela paralelní s tou, kterou jsme se právě zabývali, končí slovy: "Ostatně je forma věty nebo - určitěji - soudu nevhodná pro vyjádření konkrétního - a pravda je konkrétní, soud je vzhledem ke své formě jednostranný, a tedy nepravdivý" (Hegel 1991, par. 31). Mělo by být zřejmé, že se tím nediskvalifikuje soud jako logický útvar. Odmítá se ale nekritické přijímání tradiční formy soudu jako bezprostředně způsobilé pro pravdivé postižení skutečnosti a přechází se ke spekulativnímu soudu, který předpokládá subjekt-predikátovou formu jako součást své artikulace, a zároveň ji překonává v pohybu spekulativního obsahu. Soud je pak "nepravdivý" právě vzhledem k tomuto

určením a v pozici subjektu navozuje právě jen představu něčeho, co má teprve přijmout nějaká určení, t.j. představu nehybného substrátu jako opory pro akcidenty. Z tohoto důvodu považuje Hegel za účelné vyhnout se dokonce i jménu „Bůh“: „Ačkoli se o onom subjektu vypovídají spekulativní pravdy, postrádá jejich obsah přece imanentního pojmu, poněvadž je dán jen jako nehybný subjekt, a tyto pravdy nabývají následkem toho pouze jakéhosi povznášejícího rázu.“ (Hegel 1960, 87). Tvrzení, že jméno nevyjadřuje (jako svůj smysl) žádná určení toho, co označuje, pozoruhodně předjímá Millovu a Kripkeho teorii vlastních jmen. Srov. zvl. (Kripke 1972).

¹⁷ Srov. k tomu např. (Hegel 1951, 266). Soud je zde vyložen jako způsob sebediferenciace pojmu (konkrétně: prvního stupně vývoje tzv. subjektivního pojmu).

rozporu, t.j. vzhledem k tomu, že forma není bezprostředně adekvátní obsahu. Adekvátní a logicky explicitní realizací spekulativního obsahu je teprve dialektický pohyb myšlení, jehož jsou soudy pouhými články.

II Strawson o kategoriálním základu predikace

1 Kategoriální kritérium

Teze, že pozice subjektu přizpůsobuje všechno, co se v ní ocitá, pojmu jednotliviny, hraje podstatnou roli také ve Strawsonově teorii predikace.¹⁸ Tato vazba zde ale není něčím, co se uvolňuje a překonává v pohybu myšlení, který se (má-li zachytit povahu skutečnosti) nemůže vázat na fixní kategoriální vymezení subjekt-predikátého rozvrhu. Právě tak ale není něčím, co má filosofická teorie predikace jen konstatovat či postulovat: Strawsonovou aspirací je zdůvodnit toto spojení odvozením logicko-gramatických určení pozice subjektu z fundamentálních ontologických vlastností jednotlivin.

Obecně řečeno, způsobilost výrazů označujících jednotliviny a obecniny obsazovat pozice subjektu a predikátu je pro Strawsona (tak jako v logicko-filosofické tradici, kterou jsme dosud sledovali - od Aristotela po Hegela) odvozena od povahy ontologického vztahu určování něčeho něčím: reflektuje se v ní rozdíl ve způsobu, jakým mohou obecniny určovat jednotliviny či obráceně. Tady nachází Strawson (na rozdíl od Hegela) zásadní a zcela rigidní asymetrii, z níž pak odvozuje celou hierarchii logicko-gramatických asymetrií mezi pozicí subjektu a predikátu.

Kategoriálně strukturovaný vztah určování něčeho něčím je tedy pro subjekt-predikátovou distinkci ve Strawsonově pojetí zásadní, zatímco

¹⁸ Velmi speciální paralelu najdeme i u Fregeho. Jde o případy, kdy chceme vypovídat o pojmu (Fregeho „Begriff“ je zvláštní druh funkce přiřazující předmětům jako svým argumentům pravdivostní hodnoty). Jakmile se výraz označující pojem přesune do pozice, v níž má specifikovat to, o čem se vypovídá, ztratí schopnost označovat něco funkcionálního (nenасыceného, vyžadujícího doplnění - „ungesättigt“, „Ergänzungsbedürftig“) a prezentuje svůj referent po způsobu singulárních výrazů, t.j. jako něco насыceného, završeného. S touto změnou pozice se tedy původně označovaný pojem nahrazuje (abstraktním) předmětem (srov. Frege 1966).

vztah vypovídání něčeho o něčem je v tomto ohledu nepodstatný.¹⁹ Nebylo tomu tak ovšem od začátku.²⁰ V rané stati, která Strawsona proslavila jako radikálního oponenta Russellovy teorie deskripcí, se subjekt-predikátový vztah podává jako gramatická forma členění výpovědi na to, o čem se vypovídá, a to, co se o tom vypovídá: v této fázi tedy Strawson podřizuje subjekt-predikátovou distinkci kritéru tematizace („aboutness criterion“). Kategoriální opozice jednotlivin a obecnin („particulars - universals“, též „particulars - general concepts“) se pak chápe jako filosofická reflexe této gramatické distinkce (srov. Strawson 1971a, 17 n.; 1971e, 194).

V *Individuích* a v následujících textech je kritérium tematizace rozhodně odmítnuto a vztah ontologických a gramatických distinkcí se převrací. V Strawsonově rozvinuté teorii predikace má výklad subjekt-predikátové distinkce tuto strukturu:

- (1) Východiskem je analýza vztahu mezi jednotlivinami a obecninami, zejména rozdílů ve způsobu, jakým mohou obecniny určovat („classify“, „collect“) jednotliviny a naopak.
- (2) Mezi všemi větami se jako „základní třída“ vyčleňuje třída vět, ve kterých jsou propozičně spojeny výrazy označující jednotliviny s výrazy označujícími obecniny.²¹
- (3) Následuje předběžné rozhodnutí interpretovat výrazy označující jednotliviny jako subjekty a výrazy označující obecniny jako predikáty.

¹⁹ Výhrada „v tomto ohledu“ je na místě. Princip tematizace se podstatně promítl do Strawsonovy teorie deskripcí: do jeho úvah o pravdivostním ohodnocení vět obsahujících deskripci, kterou nic nesplňuje. Ve stati (1971c) Strawson konstatoval, že jeho pravdivostní ohodnocení promluv vykonaných užitím takových vět (jako postrádajících pravdivostní hodnotu) je intuitivně přijatelné pouze v případech, kdy deskripce stojí v tematické části věty. Stojí-li v rématu, mluví komunikativní intuice pro russellovské ohodnocení promluvy jako nepravdivé.

²⁰ O tom, jak se oba principy subjekt-predikátové distinkce mísí u Aristotela, viz výše pozn. 4.

²¹ Výraz „označující“ užívám pro jeho obvyklost, i když to není přesný překlad. Strawson se v tomto kontextu většinou vyhýbá výrazům „refer to“ a „stand for“, protože jsou tradičně spojovány s referencí k jednotlivinám. Místo toho volí v (Strawson 1959) neutrální výraz „general term introducing expression“, což bychom měli překládat jako „výraz uvádějící (do propozice) obecný pojem“, a analogicky „particular introducing expression“. V (Strawson 1974) se místo výrazu „introducing“ nejčastěji objevuje „specifying“.

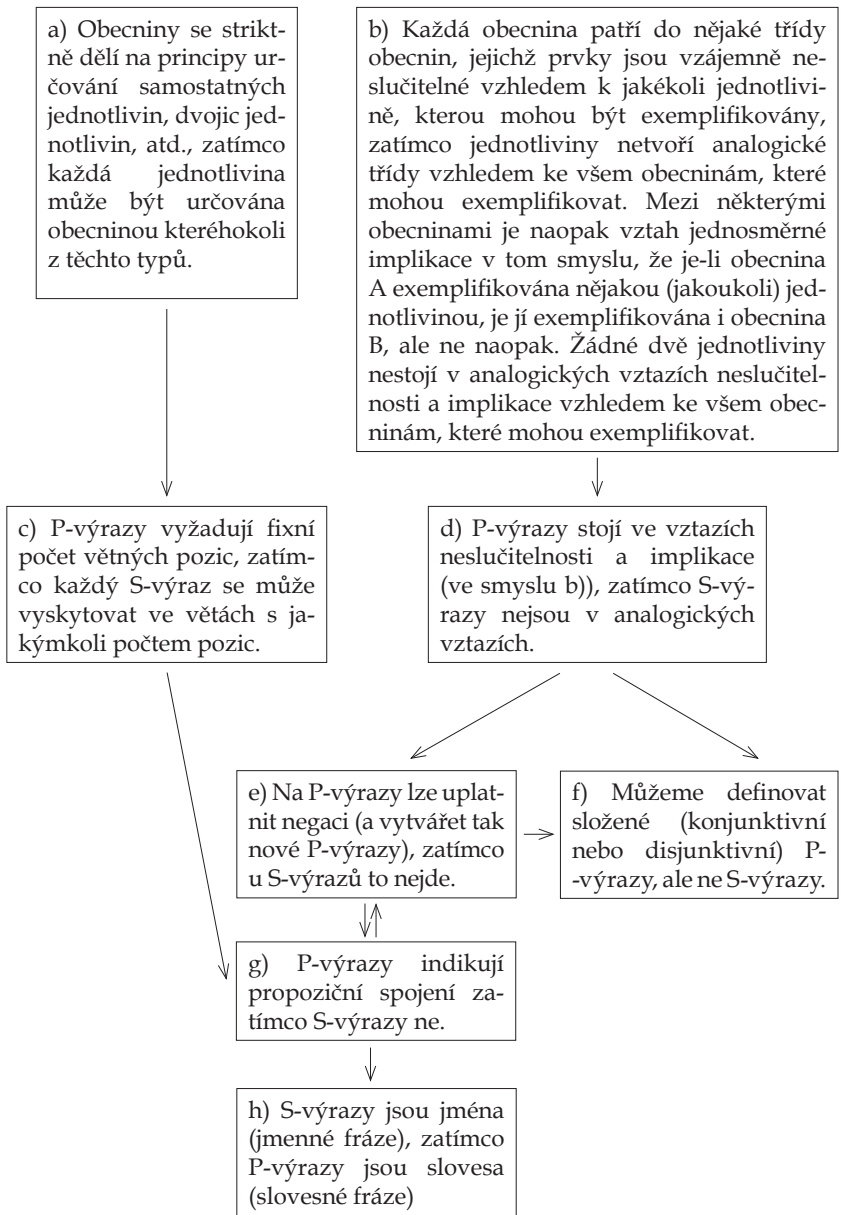
- (4) Na tomto základě jsou formální (logicko-gramatické) asymetrie mezi subjektivními a predikátovými výrazy vyloženy z kategoriálních asymetrií mezi jednotlivinami a obecninami (viz (1)).
- (5) Některé rysy kategoriálních asymetrií jsou zobecněny tak, aby poskytl obecný princip výkladu subjekt-predikátové distinkce, aplikovatelný i na věty, v nichž jsou propozičně spojeny dva výrazy označující obecniny. V těchto větách je obecnina označená v subjektu určována obecninou označenou v predikátu způsobem, jakým jsou ve větách základní třídy určovány jednotliviny. Pozice subjektu tedy obecninu přizpůsobuje svému kategoriálnímu vymezení a ve vztahu predikativního určování ji staví do role jednotliviny (podobného motivu jsme si všimli u Hegela a Frega).

Rozhodnutí učiněné v bodě (3) má být ospravedlněno úspěchem výkladu v bodě (4). V tomto výkladu Strawson zvažuje četné běžně registrované rozdíly mezi subjektivními a predikátovými výrazy: některé mu vycházejí jako zdánlivé, jiné jako odvoditelné z fundamentálnějších. Výsledkem je hierarchický systém asymetrií, jehož základní články bezprostředně reprodukují asymetrie mezi jednotlivinami a obecninami. (Šipky v následujícím schématu označují vztahy odvoditelnosti.)²²

2 Identifikační kritérium

Další linie Strawsonových úvah se týká kognitivních a komunikačních funkcí větných složek. Měli bychom se o ní zmínit přinejmenším proto, aby bylo zřejmé, že neustí v žádném kritériu subjekt-predikátové distinkce, které by mohlo konkurovat kritériu kategoriálnímu. Strawson se snaží vymezit rozdíl ve způsobu, jakým subjektivní a predikátové výrazy prezentují (resp. uvádějí do komunikace) své referenty. Identifikační funkce subjektivního výrazu je podle něj založena na přesvědčení

²² K (a) a odvození (c) z (a) viz Strawson 1974, 23). K (b) a odvození (d) z (b) viz (Strawson 1971d, 102 n.; 1974, 18 n., 22 n.). K (e) a odvození (e) z (d) viz (Strawson 1971d, 104 n.; 1974, 6 n., 23 n.). K (f), odvození (f) z (d) a ke vztahu (e) a (f) viz (Strawson 1971d, 99 n., 108 n.). K (g), vztahu (e) a (g) a odvození (e) z (c) viz (Strawson 1974, 30 n., 38). K odvození (h) z (g) viz (Strawson 1974, 29 n.).

mluvčího, že existuje přesně jeden objekt splňující určité podmínky (specifikované daným výrazem), a dále na předpokladu mluvčího, že adresát toto přesvědčení sdílí (srov. Strawson 1971c, 79 n.; 1974, 46 n.). Funkcí subjektového výrazu je pak apelovat na toto přesvědčení nebo je aktivovat ve vědomí adresáta. Jinými slovy, úloha subjektového výrazu spočívá v tom, že uvádí do komunikace referenční presupozici.²³ Na druhé straně identifikační a komunikativní funkce predikátového výrazu nevyžaduje žádné takové přesvědčení: identifikace označené entity v tomto případě vyžaduje jen znalost významu výrazu.

Problém je v tom, že toto kritérium v řadě případů selhává: buď se ukazuje jako příliš restriktivní, nebo je nelze aplikovat, nebo připouští více než jednu distribuci rolí subjektu a predikátu. Neméně frustrující (ze Strawsonova hlediska) je to, že v některých případech se toto kritérium dostává do konfliktu s kritériem kategoriálním. To vše by mělo být zřejmé z následujících poznámek:

- (1) Snadno si představíme situace, v nichž singulární termín v subjektu není užít k *aktivaci*, ale k *vytvoření* příslušné identifikační znalosti. Paní A může bezpochyby říci paní B: „Ta nová přítelkyně vašeho muže má úžasný přeliv“ s úmyslem informovat paní B, že její muž má novou přítelkyni. Strawson tedy trochu přehání, když tvrdí, že „úkolů identifikační reference se může ujmout jen mluvčí, který ví nebo předpokládá, že posluchač již disponuje příslušnou znalostí existence a jedinečnosti.“²⁴ Těto námitce lze ovšem čelit modifikací Strawsonovy teze: užitím singulárního termínu se mluvčí *prezentuje* jako někdo, kdo věří, že posluchač disponuje příslušnou znalostí existence a jedinečnosti.²⁵ To nám

²³ Tak užití výrazu „současný francouzský prezident“ ve větě „Současný francouzský prezident je holohlavý“ uvádí do komunikace proposici, že existuje přesně jedno individuum, které je v době promluvy francouzským prezidentem. Při kritice Russellovy analýzy deskriptcí Strawson zdůrazňuje, že tato proposice se užitím uvedené věty netvrdí, ale presuponuje. Chápeme-li toto vymezení pragmaticky (způsobem uvedeným výše), není ještě konflikt s Russellovou teorií neodvratný.

²⁴ Viz (Strawson 1971c, 80). Srov. tamtéž: „It can be no part of speaker's intention to inform the addressee of the existence of a particular bearing the name or answering to the description used and distinguished by that fact from any other.“

²⁵ Ve skutečnosti by bylo na místě ještě další zeslabení: mluvčí presuponuje proposici *p* právě tehdy, když se prezentuje jako někdo, kdo věří, že *p*, a že

- umožňuje jednak přiznat paní *A* úspěšnou singulární referenci, jednak vyložit její manévry: sdělení, které chce vyslat, vkládá do presupozice, aby zastřela svou komunikativní intenci.²⁶
- (2) Vyvstává otázka, zda referenční funkce všech singulárních termínů vyžaduje identifikační znalost: zastánci kauzální teorie vlastních jmen to rozhodně popírají. Strawson sám poukazuje na případy, v nichž je intuitivní připustit singulární referenci bez identifikační znalosti na straně mluvčího. Mluvčí se například může spoléhat na identifikační znalost, kterou má k dispozici ten, od koho převzal jméno k užívání (to je případ tzv. parazitního užívání jmen).²⁷
- (3) Identifikační kritérium nedává žádný výsledek u vět, v nichž se propozičně spojují dva výrazy označující obecniny, např. „Závist je politováníhodná.“
- (4) Na druhé straně, i obecnina může být identifikována způsobem, který implikuje presupozici existence a jedinečnosti: srov. deskripci „nejtypičtější vlastnost filosofů“.²⁸ V důsledku toho selhává identifikační kritérium i u některých vět „základní třídy“, např. „Sókratés má nejtypičtější vlastnost filosofů“. A ještě hůře: identifikační kritérium zde může dávat opačný výsledek než kategoriální, pokud je jméno „Sókratés“ užito bez identifikační znalosti (viz (2)).

adresát buď věří v pravdivost *p* nebo alespoň bude ochoten přijmout *p* jako nekontroverzní východisko komunikace. Srov. např. (Soames 1991).

- ²⁶ Strawson uvádí podobný případ v (1971a, 27) a komentuje ho jako doklad toho, že „běžný jazyk nemá exaktní logiku“. Řekl bych, že takové triky naopak odhalují relativně striktní pravidla, díky nimž jazykové promluvy platí jako manifestace určitých postojů nezávisle na tom, zda je mluvčí aktuálně zastávají (v našem případě jde o přesvědčení, že adresát věří v příslušnou existenční propozici, nebo ji alespoň bude ochoten přijmout jako nekontroverzní).
- ²⁷ Připuštění takových případů jako legitimních aktů reference lze považovat za nesmělé vykročení ke kauzální teorii vlastních jmen. Obecně vzato, Strawson projevil ve věci identifikační znalosti značnou pružnost. V (1974, 48) uvádí příklad učitelů rozdělujících budoucí studenty do skupin podle seznamu: přestože postrádají jakoukoli identifikační znalost nezávislou na jménech, není pochyb, že referují ke studentům spíše než k jejich jménům.
- ²⁸ Strawson si toho je vědom: srov. (1959, 186).

Není divu, že Strawson přiznává identifikačnímu kritériu jen omezenou roli a trvá na tom, že může být uplatňováno výhradně pod dohledem kategoriálního kritéria.²⁹

3 Nakonec (přece jen) k principu tematizace

Konstatovali jsme, že Strawsonovy rané formulace svědčí o intuitivním spojování subjekt-predikátové distinkce s pojmem tematizace ("aboutness"), zatímco v *Individuích* a v pozdějších textech je princip tematizace jako kritérium subjekt-predikátové analýzy zavržen³⁰, protože jeho uplatnění by nás v řadě případů uvedlo do rozporu s kritériem kategoriálním.

Není pochyb o tom, že kategoriální princip a princip tematizace nabízejí dva úhly pohledu na výpověď nebo na soud, které nám v žádné fázi úvah o predikaci nesmějí splynout, tak jako Frege ostře odděluje funkcionální analýzu od aktuálního členění (které však, jak už víme, spojuje se subjekt-predikátovou distinkcí) a tak jako by lingvisty nenapadlo zaměňovat rozvržení syntaktických rolí, které zachycuje gramatický větný vzorec, s tzv. funkční perspektivou (aktuálním členěním) výpovědi. Otázka zní, zda si kategoriální a tematizační princip mohou nějakým filosoficky relevantním způsobem konkurovat. Myslím, že ano. Budu předpokládat, že se shodneme na tom, že subjekt predikátový vztah je vztahem určování něčeho něčím a že každá filosoficky zajímavá analýza subjekt-predikátové distinkce musí splňovat následující podmínky:

- (1) ukázat, co determinuje strukturu, a tedy i jednotu soudu nebo výpovědi;
- (2) přispět k pochopení toho, co zakládá poznávací hodnotu soudu a komunikativní hodnotu výpovědi, což zahrnuje přinejmenším dvojí:
 - (a) ukázat, čím je dána určitost obsahu soudu nebo výpovědi;

²⁹ Srov. (Strawson 1971b, 84): „Jediný přípustný způsob aplikace identifikačního kritéria reflektuje přijetí typového kritéria.“ (Strawson užívá *promiskue* výrazy "type criterion" a "category criterion".) V (1959, 186 n.) ovšem Strawson přikládá identifikačnímu kritériu zvláštní roli při zprostředkování souvislosti mezi kategoriálním vymezením predikátu a jeho gramatickou charakteristikou jako "nenасыcené" složky věty, vyžadující doplnění.

³⁰ Srov. ovšem výše pozn. 19.

- (b) vyložit, jak může být soud řešením nějakého kognitivního úkolu (a tak zapadat do určitého kognitivního kontextu) a jak může být asertivní výpověď relevantní odpovědí na nějakou vyslovenou či nevyslovenou otázku (a tak zapadat do nějakého komunikativního kontextu).

Uznáme-li tyto nároky, můžeme si položit otázku, zda jim dostojíme lépe, založíme-li subjekt-predikátovou distinkci na kategoriálním nebo tematizačním kritériu. Oba principy svým charakteristickým způsobem splňují podmínku (1), protože vymezují vzájemně vázané pozice v soudu nebo výpovědi. Strawsonova kategoriální analýza navíc explicitně reaguje na požadavek (2a), zatímco tematizační princip je přímo stavěn pro naplnění požadavku (2b). Ze Strawsonovy analýzy by ovšem někdo mohl vyvodit, že princip tematizace je nezpůsobitelný vzhledem k podmínce (2a): k tomu se vrátíme níže.

Mělo by být zřejmé, že přijmout princip tematizace jako kritérium subjekt-predikátové analýzy soudů nebo výpovědí neznamená rezignovat na kategoriální charakteristiku subjekt-predikátového vztahu: nic nám nebrání trvat na tom, že subjekt-predikátový vztah, identifikovaný v každém konkrétním případě podle toho, co se vypovídá o čem, je vždy naplněním určitého kategoriálního schématu. Máme v tom dokonce úplně volné ruce, protože nás nic nenutí diskriminovat některá schémata předem. Je-li například věta „Caesar byl plešatý vojevůdce“ užitá v odpovědi na otázku: „Znáte nějakého plešatého vojevůdce?“, můžeme říci, že se zde o vlastnosti být plešatým vojevůdcem vypovídá, že je exemplifikována (ne nutně výlučně) Caesarem. Je-li táž věta užitá v odpovědi na otázku „Co víte o Caesarovi?“, určuje se Caesar jednou z vlastností, kterou exemplifikuje. Samozřejmě že v obou případech jde z hlediska exemplifikace o týž vztah: jednotlivina exemplifikuje obecninu. Podle zastánce tematizačního kritéria je ale pro identifikaci struktury soudu nebo výpovědi důležité rozlišit, k jakému typu určování se daný vztah exemplifikace využívá: jinými slovy, subjekt-predikátová analýza musí reflektovat typ poznávacího nebo komunikativního úkolu, který soud nebo výpověď řeší. První z obou případů můžeme samozřejmě komentovat tak, že se v něm jedna vlastnost (být plešatý vojevůdce) určuje pomocí vlastnosti vyššího řádu (být exemplifikován Caesarem).³¹ Tento manévr by nám ale neměl zastříť kontrast, který má na mysli zastánce

³¹ Takovou vlastnost, postulovanou v daném kontextu proto, abychom dostáli principu tematizace a zároveň nemuseli říci, že se individuum predikuje

tematizačního kritéria: buď jde o to, určit vlastnost tím, co ji (mimo jiné) exemplifikuje, a řešením tohoto úkolu je identifikace nějaké jednotliviny; nebo jde o to určit jednotlivinu tím, co (mimo jiné) exemplifikuje, a řešením tohoto úkolu je identifikace nějaké vlastnosti.

Uvažujme nyní o tvrzení vykonaném užitím věty „Alexandr přeťal Gordický uzel“. Všechny následující způsoby subjekt-predikátové analýzy splňují Strawsonovo kategoriální kritérium:

- (1) Alexandr (subjekt) - vlastnost přetnout Gordický uzel (predikát);
- (2) přetnutí Gordického uzlu jako jedinečná historická událost (subjekt) - vlastnost mít Alexandra jako původce (predikát);
- (3) uspořádaná dvojice <Alexandr, Gordický uzel> (subjekt) - dvojmístná relace přetnout (predikát).
- (4) uspořádaná dvojice <Alexandr, přetnutí Gordického uzlu> (subjekt) - dvojmístná relace být původcem (predikát).

Jako zastánci kategoriálního principu nyní stojíme před volbou. Buď chceme tyto varianty nechat otevřené a rozhodovat mezi nimi na úrovni jednotlivých promluv: pak potřebujeme nějaké dodatečné kritérium, například tematizační. Nebo chceme *a priori* (už na úrovni věty jako typu) eliminovat všechny varianty až na jednu: pak musíme přijmout metodologický imperativ nebo soustavu imperativů typu: „Přednost má analýza, která maximalizuje počet jednotlivin.“ A dále: „Je-li více analýz rovnocenných z předchozího hlediska (zde varianty (3) a (4)) má přednost ta, která maximalizuje počet relativně stálých hmotných objektů.“ Není třeba zdůrazňovat, že máme-li už přijmout nějakou restrikcí, nemůže být čistě technická: musí mít logickou či filosofickou motivaci odpovídající Strawsonovu úsilí o fundamentální analýzu, která ukáže zakotvenost subjekt-predikátové distinkce v povaze našeho myšlení o světě.

Řekl bych, že tematizační kritérium zatím z této konfrontace nevychází špatně. Někdo by mohl namítnout, že obcházíme zásadní argument ve prospěch kategoriálního kritéria, který lze vytěžit z *Individuá* a z pozdějších Strawsonových prací: obecniny určují jednotliviny se silou, s jakou jednotliviny nemohou určovat obecniny, a díky této asymetrii jsou ve vztahu predikativního určování jednotliviny způsobilé pro roli určovaného (subjektu) a obecniny pro roli určení (predikátu).

vlastnosti, Strawson charakterizoval jako „padělanou obecninu“ („faked universal“).

Asymetrii, o kterou jde, najdeme v našem schématu pod označením (b): pro každou obecninu x lze nalézt alespoň jednu takovou obecninu y , že exemplifikace x nějakou (kteroukoli) jednotlivinou je neslučitelná s exemplifikací y touto jednotlivinou. Ale k žádné jednotlivině x neexistuje taková jednotlivina y , že by exemplifikace kterékoli obecniny jednotlivinou x byla neslučitelná s exemplifikací téže obecniny jednotlivinou y .

Na to lze odpovědět, že není zřejmé, proč by určení černě tím, že ji exemplifikuje můj pes, mělo být méně určité jen proto, že neexistuje žádná jednotlivina, která by tím byla vyloučena z třídy exemplářů téže barvy (a která by navíc byla k mému psovi ve vztahu neslučitelnosti i vzhledem ke všem ostatním obecninám). K tomu, aby mé tvrzení mohlo být považováno za určité, úplně stačí, že vylučuje, že černě není exemplifikována mým psem. Má-li navíc vylučovat, že černě není exemplifikována kocourem Mariána Zouhara, musíme připojit předpoklad, že v nějaké třídě, která obsahuje obě šelmy, má černě nanejvýš jeden exemplář. Je ostatně zřejmé, že i v případech, kdy se naopak jednotlivina určuje obecninou, se Strawsonova charakteristika realizuje jen za určitých netriviálních předpokladů. Tvrdím-li o svém psu, že je černý, vylučuje to, že je hnědý, jen pokud předpokládáme, že /a/ pojmy černí a hnědí mají ostré hranice; /b/ můj pes je barevně homogenní. Nelze popřít, že charakteristika jednotlivin pomocí jejich barev může být dostatečně určitá a sloužit nejrůznějším poznávacím i komunikativním účelům i bez těchto předpokladů: to ukazuje, že Strawsonova asymetrie nemá fatální význam pro predikativní určování.

Tím se nijak nezpochybňuje role, kterou jí Strawson světuje v kategoriálním výkladu logicko-gramatických rozdílů mezi výrazy označujícími jednotliviny a výrazy označujícími obecniny. Nic z tohoto výkladu se neztratí, přijmeme-li kritérium tematizace: změna bude jen v tom, že tyto rozdíly nebudeme *a priori* interpretovat jako rozdíly mezi subjektivními a predikativními výrazy.

Na rozdíl od Strawsona tedy nevidím důvod, proč by tematický rozvrh soudů a výpovědí (podle principu "legein ti kata tinos" - vyprávět něco o něčem) měl být považován za méně fundamentální rys našeho myšlení a vyjadřování než jejich kategoriální struktura. Nelze ovšem popřít, že sledování tematického principu nemůže být samo o sobě cestou k objasnění souvislostí mezi ontologickými a logicko-gramatickými distinkcemi: cestou, po níž se Strawson vydal v *Individuích*. Tato cesta vedla přes řadu subtilních analýz k pozoruhodně ucelené

filosoficko-logické teorii predikace, která patří k tomu nejpodstatnějšímu, co analytická filosofie doposud řekla k velkým tématům filosofické tradice.

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.
Jiřská 1
110 00 Praha 1
Česká republika
kotatko@flu.cas.cz

LITERATURA

- ARISTOTELES (1959): *O vyjadřování* (přeložil Kříž, A.). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- ARISTOTELES (1961): *První analytiky* (přeložil Kříž, A.). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- ARISTOTELES (1962): *Druhé analytiky* (přeložil Kříž, A.). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- ARISTOTELES (1975): *Topiky* (přeložil Kříž, A. a Mráz, M.). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- FREGE, G. (1966): Über Begriff and Gegenstand. In: Frege, G.: *Funktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- HEGEL, G. W. F. (1972): *Jenaer Schriften* (hrsg G. Irrlitz). Berlin: Akademie-Verlag, 3.
- HEGEL, G. W. F. (1969): *Wissenschaft der Logik I* (hrsg. G. Lasson), Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- HEGEL, G. W. F. (1951): *Wissenschaft der Logik II* (hrsg. G. Lasson), Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- HEGEL, G. W. F. (1991): *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften* (hrsdg. F. Nicolin, O. Pöggeler). Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- HEGEL, G. W. F. (1960): *Fenomenologie ducha*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- HUSSERL, E. (2007): *Formální a transcendentální logika* (přeložil Pechar, J.). Praha: Filosofie. 2007.
- KANT, I. (1911): *Kritik der reinen Vernunft*. Gesammelte Schriften. Berlin: G. Reimer.
- KOŤÁTKO, P. (1997): Strawson o subjekt-predikátovom vzťahu. In: Strawson, P.F.: *Individuá. Esej o deskriptívnej metafyzike* (transl. by Zouhar, M.), Bratislava: Iris. 27-38.
- KOŤÁTKO, P. (2007): Kritika tradiční větné formy ve Fenomenologii ducha, in: Kuneš, J., Vrabec, M. (eds.): *Místo fenomenologie ducha v současném myšlení*. Praha: Argo, 243-256.
- KRIPKE, S. (1977): *Naming and Necessity*. Oxford: Blackwell.

- LEIBNIZ, G. W. (1875): *Discourse de Metaphysique*. Berlin: C. J. Gergardt.
- NEALE, S (1990): *Descriptions*. Cambridge (Mass.): The M.I.T. Press
- SANDKÜHLER, H. J. (1990): *Europäische Enzyklopädie zur Philosophie und Wissenschaften*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, Hamburg 1990.
- SOAMES, S. (1991): How Presuppositions are Inherited: A Solution to the Projection Problem. In: Davis, S. (ed.), *Pragmatics. A Reader*. Oxford: Oxford University Press.
- STRAWSON, P. F. (1959): *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*. London: Routledge.
- STRAWSON, P. F. (1971a): On Referring. In: *Logico-Linguistic Papers*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1971b): Singular Terms and Predication. In: *Logico-Linguistic Papers*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1971c): Identifying Reference and Truth-Values. In: *Logico-Linguistic Papers*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1971d): The Asymmetry of Subject and Predicate. In: *Logico-Linguistic Papers*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1971e): Truth. In: *Logico-Linguistic Papers*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1974): *Subject and Predicate in Logic and Grammar*. London: Methuen.
- STRAWSON, P. F. (1987): Concepts and Properties or Predication and Copulation. *The Philosophical Quarterly* Vol. 37.